

Rozmístění obyvatelstva na Zemi (ekumena)

Závislost rozmístění obyvatelstva na přírodních podmínkách

Závislost rozmístění obyvatelstva na socioekonomických podmínkách

Zkoumání rozmístění obyvatelstva v prostoru je základní součástí předmětu studia geografie obyvatelstva. Aplikují se při tom metody a techniky studia *dvojitého charakteru*:

- první z nich využívají **informace o velikosti a rozmístění obyvatelstva v jednotlivých prostorových útvarech** (kontinenty, státy a další regiony) a výsledkem jsou *poznatky o rozložení obyvatelstva* (zpravidla v absolutních údajích podle určitého systému teritoriálních jednotek);
- druhou skupinu tvoří způsoby poznávání, při kterých se **rozmístění obyvatelstva studuje ve vztahu k jiným geografickým prvkům prostoru** (rozmístění podle nadmořské výšky, podle klimatických pásů, dopravních systémů atd.).

Jedním z hlavních rysů rozmístění obyvatel na Zemi je **mimořádná nerovnoměrnost**:

- přibližně polovina všeho obyvatelstva se koncentruje na ploše, která představuje pouze 5% plochy souše (J. MLÁDEK, 1992),
- tři čtvrtiny obyvatelstva světa žijí na 7% plochy kontinentů (podle Neuer illustrierter Atlas der Welt, s. 19),
- avšak na druhé straně na Zemi dosud existují rozsáhlé neosídlené prostory.

S nerovnoměrným rozmístěním souvisí i **rozdílná intenzita ekonomického využívání prostoru**. Navzdory tomu, že v současnosti už vliv socioekonomické aktivity zasahuje celý povrch Země (a v posledních desetiletích se rozšiřuje i do vesmíru), jeho intenzita se podstatně liší. Ve snaze postihnout tyto odlišnosti se zavedly pojmy **ekumena a anekumena**.

EKUMENA (SÍDELNÍ PROSTOR ČLOVĚKA)

Pojem ekumena označuje území obývané člověkem (sídelní prostor).

Zemský prostor můžeme rozdělit na:

- **ekumenu v užším slova smyslu** - člověk si zde buduje *trvalá sídla* obývaná po dobu několika generací, území je zpravidla hospodářsky využíváné (v minulosti se jako faktor vzniku trvalých sídel významně projevovaly příznivé klimatické a půdní poměry, jež umožňovaly rozvoj zemědělství – dnes už se tento vztah výrazně neprojevuje);
- **subekumenu (semiekumenu)** – jde o území, v nichž převažují *krátkodobě obývaná sídla*, budovaná obyvatelstvem na nižším stupni ekonomického vývoje (*kočovní – nomádský způsob života*), charakteristický je zpravidla méně intenzivní ekonomické využití (pasení dobytka, ovcí, kočování);
- **anekumenu** – zbývající člověkem dosud *neosídlené oblasti* (kromě oceánů, polárních a vysokohorských oblastí a pouští sem patří i rozsáhlé lesní oblasti (tropický prales, tajga) a oblasti bažin a močálů uvnitř ekumeny).

Limitujícími hranicemi pro vymezení ekumeny jsou:

- plochy *oceánů a moří*,
- hranice *polárních* oblastí,
- hranice *vysokohorských* oblastí,
- hranice *suchých* oblastí.

Areál ekumeny však ani poté *nelze vymezit ostrou hranicí* – důvodem je:

- *nestejnorodost osídlení,*
- *nízká hustota sídel v subekumeně* (jen obtížně lze stanovit, co ještě ekumena je, a co již ne).

Při stanovování rozsahu ekumeny se setkáváme s poměrně *rozdílnými údaji*, což souvisí s mnohými *spornými otázkami jejího vymezení*.

Problémy se vyskytují i při vymezení ekumeny v hospodářsky vyspělých regionech, např. v blízkém okolí sídel včetně velkých měst se často nacházejí *nevyužitá (zdevastovaná) území, jež mají znaky anekumeny* (vytěžená území – Mostecko, skládky, opuštěné průmyslové areály aj.). Také horská, lesní *zázemí* některých měst jsou většinou neobývaná, avšak v době volných dnů se tyto prostory zaplňují velkým počtem lidí (rekreace, cestovní ruch – Tatry, Alpy). Tyto oblasti se proto obvykle zahrnují do ekumeny.

V celé historii vývoje lidstva se soustavně *rozšiřoval prostor ekumeny a zmenšoval rozsah anekumeny*. Tyto změny úzce souvisí s procesy:

- *kolonizace* (kolonizace západních oblastí USA, osídlování Sibíře aj.),
- *intenzifikace využití* už osídlených území.

Při hodnocení ekumeny musíme proto rozlišovat **MOŽNOU a SKUTEČNOU HRANICI EKUMENY, případně subekumeny**. Průběh skutečné hranice nezávisí pouze na přírodních poměrech oblasti, *značný vliv mají i socioekonomické faktory* (ekonomická a technická vyspělost, charakter výroby, zemědělské technologie, rozvoj dopravních systémů a hustota komunikací, historický vývoj atd.).

HRANICE EKUMENY

Hranice ekumeny v polárních oblastech:

Neuvažujeme-li vědeckovýzkumné stanice v polárních oblastech (protože nemají vlastní ekonomickou základnu), zasahuje ekumena *nejblíže k pólům*:

- *na severní polokouli* zhruba na 78° s.z.š. V této zeměpisné šířce leží:
 - eskymácká sídla na západním pobřeží *Grónska*,
 - hornické osady na *Špicberkách*;
- *na jižní polokouli* asi k 55° j.z.š. Tak hluboko na jih zasahují ostrůvky ekumeny na ostrovech:
 - *Jižní Georgie*,
 - *Ohňová země*.

Narozdíl od jižní polokoule, na níž ve větších vzdálenostech od pólů nemůžeme vést delší souvislou hranici sídelního prostoru (oceány, moře), *lze na severní polokouli tuto hranici alespoň orientačně vymezit*. Místní podmínky (mořské proudy, hranice ledovcových ker aj.) způsobují mezi její nejsevernější (západní pobřeží severní Evropy) a nejj jižnější polohou (východní pobřeží Labradoru) rozpětí asi 18 šířkových stupňů.

Většina původního obyvatelstva osídlujícího území polární subekumeny žije *kočovním* nebo *polokočovním* způsobem života (hlavní činností je lov kožešinové zvěře, ryb a chov sobů).

Vysokohorská (výšková) hranice ekumeny:

Poloha hranice je ovlivněna především *klimatickými (teplotními) poměry*. Obecně můžeme říci, že nadmořská výška hranice ekumeny stoupá od úrovně mořské hladiny v polárních oblastech směrem k rovníku.

Nejvýše položená sídla leží v horských oblastech tropických šířek (Mexiko, Bolívie, Peru, Etiopie, Nepál), v nichž přesahuje horní hranice subekumeny i **5 000** metrů nad mořem.

Průběh vysokohorské hranice ekumeny je modifikován *topografickou polohou* (reliéf, expozice svahu, geologické a půdní poměry aj.). Stále roste význam *ekonomických poměrů* dané oblasti a *technického rozvoje*.

Hranice ekumeny v suchých oblastech:

Hranice ekumeny v aridních (suchých) oblastech je vázána na *množství srážek a zásobování vodou*. V pouštních oblastech (které se řadí do anekumeny) nalézáme ostrůvky sídelního prostoru v oblastech s vydatnějšími zásobami podzemních vod (*oázy*) a v územích lemujících řeky s dostatečným množstvím vody (např. Nil).

Při současném stavu techniky je možné získat zdroje vody také pomocí hlubinných vrtů a přiváděním vody na velké vzdálenosti (vodovody).

Přes vše výše uvedené lze konstatovat, že ***člověk dosud nevyužil celou rozlohu souše jako sídelního prostoru***. Vedle ekumeny je proto vhodné někdy vyčlenit ještě tzv.

HOSPODÁŘSKÝ (EKONOMICKÝ) PROSTOR. Jde o všechna území, jež člověk využívá pro své ekonomické aktivity, aniž by v nich musela existovat trvalá nebo přechodná sídla. Hospodářský prostor je proto ve srovnání s vymezením sídelního prostoru rozlehlejší. Patří do něho např. *oblasti rybolovu, letecké a vodní trasy, vědecké základny v Antarktidě, astronomické observatoře, ...*

Základní údaje o velikosti sídelního prostoru:

V globálních podmínkách se jako ekumena označuje celá plocha souše zmenšená o plochu Antarktidy a Grónska (celkem 134 mil. km²).

V podrobnějším členění je rozdělení následující:

- *plocha ekumeny* činí asi 64,2 mil. km², tj. asi 43% plochy souše, z toho:
 - 10% tvoří orná půda a sady,
 - 20% jsou louky a pastviny,
 - 12% tvoří hospodářsky využívané lesy,
 - ***pouze 1% tvoří skutečná plocha sídel!!!***
- *plocha subekumeny* je asi 55,2 mil. km², tj. asi 37% plochy souše, patří sem:
 - řídké osídlená území (do 1 obyv./km²)
 - ojediněle, respektive nepravidelně využívané oblasti tundry, vysokohorských lesů, tropických pralesů, suchých stepí;
- *plocha anekumeny* dosahuje rozlohy 30,1 mil. km², tj. asi 20% souše, z toho:
 - 17,5 mil. km² (tj. 58,1%) tvoří polární pustiny,
 - 6,7 mil. km² tvoří vertikální areály,
 - 5,9 mil. km² tvoří centrální areály.

(Započítáme-li do anekumeny i tropické pralesy a bažiny, vzroste její plocha až na 60-70 mil. km², tj. asi 40-47% rozlohy pevniny.)

ROZMÍSTĚNÍ OBYVATELSTVA VE VZTAHU K PŘÍRODNÍM A SOCIOEKONOMICKÝM FAKTORŮM

Nerovnoměrnost rozmístění obyvatelstva se projevuje jak na *globální, tak i na regionální úrovni*. Je multikauzálně spjatá s mnohými *historickými, přírodními, ekonomickými a politickými jevy a procesy*, které se odlišně a v různé míře uplatňují v různých regionech.

Faktory a skutečnosti, které diferencují rozmístění obyvatelstva, můžeme rozdělit do čtyř základních skupin (E. WEBER a B. BENTHIEN, 1976):

1. **stupeň ekonomického vývoje** včetně nadstavbových funkcí (politická organizace, vliv náboženství apod.);
2. **fyzickogeografické faktory** (klíma, vegetace, morfologie, půdy, nerostné bohatství, geografická poloha aj.);
3. **zvláštnosti historického vývoje** (např. dávnější osídlení a nově osídlená území);
4. **populační faktory**, zejména regionální diferencovanost přirozeného a mechanického pohybu obyvatelstva.

INFORMACE O VELIKOSTI A ROZMÍSTĚNÍ OBYVATELSTVA V JEDNOTLIVÝCH PROSTOROVÝCH ÚTVARECH

V období historického vývoje se za nejlidnatější světadíl považuje Asie. Její obyvatelstvo zaujímaló vždy více než polovinu populace světa a s výjimkou 19. století a první poloviny 20. století se tento podíl mírně zvyšoval. V roce 2003 (odhad středního stavu k 1.7.) zde žilo **3,8 mld. obyvatel, což je 60,7% populace světa** (zatímco rozloha kontinentu tvoří pouze 32,9% plochy světové souše).

Když k tomu přidáme obyvatelstvo *Evropy (11,5%)*, zjistíme, že **na euroasijském kontinentu se v současnosti (rok 2003) nachází 4,5 mld. obyvatel, což tvoří téměř tři čtvrtiny světové populace (72,2%)**. Tento počet obyvatel žije na území, jehož plocha zaujímá pouze 40,1 % povrchu souše.

Vývoj podílu obyvatelstva Evropy charakterizuje určitý růst v 18. a 19. století, přestože tehdy docházelo k migračním ztrátám obyvatelstva do Ameriky. *V současnosti se tento podíl snižuje v důsledku malého přirozeného přírůstku.*

Podíl obyvatelstva *Afriky* na populaci světa dosahuje v současnosti asi **13,5 % s tendencí poměrně výrazného růstu**. Tento kontinent měl původně větší podíl na světové populaci, ale v průběhu 17., 18. a 19. století bylo *odtud násilně odsumuto 25 – 30 (někdy se uvádí až 50) mil. černošského obyvatelstva* (převážně do Ameriky). Vedle *přímých ztrát* (podstatné snížení růstu absolutního počtu obyvatel) se následky projevíly také v *deformaci populačních procesů* (odvážení byli převážně mladí a silní jedinci), což vedlo k *populační devastaci kontinentu*.

Obyvatelstvo *Ameriky* mělo až do 18. století relativně nízký podíl na obyvatelstvu světa. Ten se začal zvyšovat až od 19. století v důsledku velké *imigrační vlny* především evropského a afrického obyvatelstva a později i *značného přirozeného přírůstku*. V současnosti podíl obou Amerik na obyvatelstvu světa činí **13,8%**.

Nejnižší podíl (**0,5%**) na světové populaci má *Oceánie*.

Tab. 1: Podíl kontinentů na ploše a obyvatelstvu světa v roce 2003

Území	Rozloha		Střední stav obyvatelstva v roce 2003	
	mil. km ²	v % (svět = 100)	mil. obyv.	v % (svět = 100)
Asie	44,6	32,9	3 823	60,7
Evropa	9,8	7,2	726	11,5
Asie + Evropa	54,4	40,1	4 549	72,2
Afrika	30,3	22,3	851	13,5
Latinská Amerika a Karibik	20,5	15,1	543	8,6
Severní Amerika	21,5	15,9	326	5,2
Oceánie (včetně Austrálie)	8,9	6,6	32	0,5
Afrika + Amerika + Oceánie	81,2	59,9	1 752	27,8
Svět (jen kontinenty)	135,6	100,0	6 301	100,0

Pramen: 2002 Revision of the official United Nations Population Estimates and Projections
Neuer illustrierter Atlas der Welt

Tab. 2: Vývoj podílu kontinentů na obyvatelstvu světa

Kontinent	Rozloha (v %)	Podíl obyvatelstva v %			
		1650	1750	1850	1965
Eurasie	40,2	79,0	85,0	86,6	76,0
Afrika	22,4	18,4	13,0	8,1	9,5
Amerika	31,1	2,4	2,8	5,1	14,0
Austrálie a Oceánie	6,3	0,2	0,2	0,2	0,5
Svět (jen kontinenty)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pramen: KORČÁK J., Geografie obyvatelstva ve statistické syntéze (1973)

Tab. 3: Vývoj podílu kontinentů na obyvatelstvu světa

Rok	Počet obyvatel (v mil.)													
	Afrika (rozloha: 22,3%)		Asie (32,9%)		Evropa (7,2%)		Latinská Amerika & Karibik (15,1%)		Severní Amerika (15,9%)		Oceánie (6,6%)		Svět (100,0%)	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
1750	106	13,4	502	63,5	163	20,6	16	2,0	2	0,3	2	0,3	791	100,0
1800	107	10,9	635	64,9	203	20,8	24	2,5	7	0,7	2	0,2	978	100,0
1850	111	8,8	809	64,1	276	21,9	38	3,0	26	2,1	2	0,2	1 262	100,0
1900	133	8,1	947	57,4	408	24,7	74	4,5	82	5,0	6	0,4	1 650	100,0
1950	221	8,8	1 402	55,6	547	21,7	167	6,6	172	6,8	13	0,5	2 521	100,0
2003	851	13,5	3 823	60,7	726	11,5	543	8,6	326	5,2	32	0,5	6 301	100,0
2050	1 803	20,2	5 222	58,5	632	7,1	768	8,6	448	5,0	45	0,5	8 919	100,0

Pramen: United Nations, 1973. "The Determinants and Consequences of Population Trends, Vol. 1" (United Nations, New York). United Nations, (forthcoming). "World Population Prospects: The 1998 Revision" (United Nations, New York).
2002 Revision of the official United Nations Population Estimates and Projections

Velmi markantně působí **rozdíl mezi koncentrací obyvatelstva na severní a jižní polokouli:**

- **na severní polokouli** žije přibližně 90% obyvatelstva světa,
- **na jižní polokouli** žije pouze 10 % obyvatel Země (i když plocha jižně od rovníku představuje 25 % celosvětové). Z tohoto obyvatelstva je ještě navíc téměř čtvrtina soustředěna na ostrově Jáva.

ROZMÍSTĚNÍ OBYVATELSTVA VE VZTAHU K JINÝM GEOGRAFICKÝM PRVKŮM PROSTORU

FYZICKOGEOGRAFICKÉ FAKTORY

Závislost na přírodních podmínkách se stále projevuje, i když její intenzita postupně klesá (technologický pokrok). Na úrovni kontinentů však zůstává stále poměrně výrazná.

Vzdálenost od mořského pobřeží

Výsledkem tohoto vlivu (se vzdáleností od moře se mění podnebí a s tím základní podmínky pro rozšíření života) je skutečnost, že **většina hlavních prostorů koncentrace obyvatelstva se rozkládá na okraji kontinentů, zatímco vnitrokontinentální prostory jsou většinou osídlené řidším způsobem**. Exaktním výzkumem k těmto výsledkům došel J. STASZEWSKI (1963) – zastaralá data, ale jsou stále přebírána i v novějších učebnicích.

Tab. 4: Rozmístění obyvatelstva podle vzdálenosti od moře v % v roce 1960

Světadíl	0-50 km	50-200 km	200-500 km	500-1000 km	1000-1500 km	nad 1500 km
Evropa	29,1	25,8	30,3	11,9	2,8	0,1
Asie	27,1	20,2	21,9	19,9	8,8	2,1
Afrika	18,1	27,0	18,6	23,5	11,0	1,8
Severní Amerika	31,5	19,8	20,1	18,5	9,6	0,5
Jižní Amerika	24,4	38,4	27,9	9,0	0,3	.
Austrálie a Oceánie	79,1	15,2	4,9	0,8	.	.
Celkem	27,6	22,7	23,5	17,7	7,1	1,4
Hustota zalidnění na km ²	44,2	24,0	16,7	13,5	9,9	4,1

Pramen: J. MLÁDEK (1992)

Podle údajů v tab. 4 **v pobřežním pásmu širokém 50 km**, které zaujímá 12 % rozlohy kontinentů, **žije téměř 28% obyvatel a polovina světové populace (celkem 50,3%) žije do 200 km od pobřeží**. Podobná závislost platí rovněž pro *hustotu zalidnění*, která s růstem vzdálenosti od moře také výrazně klesá.

Vnitrokontinentální prostory (vzdálené více než 1000 km od moře) **jsou naopak řídce osídlené**. Zabírají celkem 20% plochy souše (26,7 mil. km²), ale žije v nich přibližně jen 8,5% obyvatel. Je to důsledek vcelku méně příznivých podmínek, jež tyto oblasti člověku poskytují.

Určité **odlišnosti** od uvedeného trendu vykazují některé světadíly (data jsou však podmíněna rozdíly v horizontální členitosti, která je největší u Evropy a severní Ameriky):

- v *Evropě* připadá největší část obyvatel na pásmo ve vzdálenosti 200 - 500 km, což souvisí s vývojem *rozmístění ekonomických aktivit*;
- naproti tomu téměř 80 % populace *Austrálie* je lokalizováno *do 50 km* od pobřeží.

Popsané rozmístění obyvatelstva odráží *zároveň i vliv klimatických podmínek, dopravního faktoru, hospodářských a politických poměrů*:

- *osídlení Nového světa* zpravidla postupovalo od pobřeží, kde se také nejdříve rozvíjela ekonomická aktivita;
- *ve Starém světě* se proces industrializace naopak vázal na intrakontinentální zdroje surovin.

Nadmořská výška území

Podle přepočtů J. STASZEWSKÉHO (1963) žije **více než polovina obyvatelstva světa (téměř 60%!!!) ve výšce do 200 m.n.m.** Vzhledem k tomu, že tyto oblasti zaujímají jen 27,8% plochy souše, zaznamenáváme v tomto pásmu také *nejvyšší hustotu obyvatelstva* (více než dvojnásobek průměrné hustoty).

V těchto oblastech se spojuje pozitivní vliv mnohých přírodních faktorů (klima, půdní poměry, vzdálenost od moře, dopravní podmínky aj.), takže se všeobecně konstatuje, že **výška do 200 m je pro život člověka a osídlení nejvýhodnější**.

Z tohoto obecného konstatování tvoří *výjimku pouze kontinenty s převahou tropického klimatu* (Afrika, Jižní Amerika), kde na tento výškový stupeň připadá méně než 50% obyvatelstva.

Ještě výraznější koncentrace obyvatelstva se jeví při spojení dvou nejnižších výškových stupňů (0-200 a 200-500 m) – **do výšky 500 m žije 80% obyvatel světa**, ač plocha tohoto území tvoří jen 57% rozlohy souše. Rozdíly mezi jednotlivými kontinenty:

- **nejvyšší** podíl má *Evropa* – 92%,
- *Austrálie* – 91%,

- **nejméně** obyvatelstva v tomto pásmu žije v *Africe a Jižní Americe* – 57%; v těchto dvou světadílech je poměrně vysoký podíl obyvatelstva i ve *výškách 500 až 1000 m* (Jižní Amerika – 23%) a *nad 1500 m* (Afrika – 9%, Jižní Amerika – 15%).

Právě Latinská Amerika je velkým počtem obyvatel ve vyšších nadmořských výškách charakteristická – je to dáno *klimatickými poměry* – teze:

- např. v Peru žije polovina obyvatelstva ve výšce nad 2000 m,
- ve vysoké nadmořské výšce se nacházejí i velká města:
 - La Paz – přes 3500 m (Bolívie, 1,1 mil. obyv., sídlo vlády),
 - Quito – 2800 m (Ekvádor, 1,1 mil. obyv., hlavní město),

Také v některých jiných částech světa žije značný počet obyvatel ve vyšších nadmořských výškách – příklady:

- Afrika – Etiopie (Addis Abeba, 2370 m)
- Asie – Tibet (Lhasa, 3600 m)

Všeobecnou tendencí je **další prohlubování těchto nerovnoměrností v rozmístění obyvatelstva** (viz v tab. 5 srovnání roků 1945 a 1960):

- *nadále se zvyšuje koncentrace v níže položených územích,*
- *klesá podíl a hustota obyvatel ve vyšších horských oblastech.*

Tab. 5: Rozmístění obyvatelstva podle nadmořské výšky

Výškové stupně	Plocha		Obyvatelstvo 1945		Obyvatelstvo 1960		
	mil. km ²	%	mil.	%	mil.	%	hustota na km ²
0-200	36,8	27,8	1 276	56,2	1 770	59	48
200-500	39,2	29,5	546	24,0	690	23	18
500-1000	28,0	21,2	265	11,6	330	11	12
1000-1500	12,3	9,9	100	4,4	120	4	9
1500-2000	8,0	5,6	54	2,3	60	2	9
nad 2000	8,3	6,2	34	1,5	30	1	4
Spolu	132,6	100,0	2 275	100,0	3 000	100	23

Pramen: J. MLÁDEK (1992)

Klimatické podmínky

Klimatické podmínky jsou základní podmínkou rozložení obyvatelstva, protože jeho existence je nutně podmíněna výskytem rostlinstva (teplota, srážky). Při studiu vlivu klimatických podmínek na rozmístění obyvatelstva světa použil J. STASZEWSKI *typologii klimatických oblastí podle W. KÖPENA* (viz tab. 6):

- *více než polovina obyvatel světa žije v oblastech mírně teplého podnebí* (dohromady téměř 53%), přestože jejich rozloha tvoří jen necelých 17% plochy souše; v těchto oblastech je také *nejvyšší hustota obyvatel* (v daném období – 1961 – v průměru 60 obyv./km²);
- *naproti tomu v oblastech stepního, pouštního a tundrového podnebí tvoří cca 38% rozlohy, ale žije v nich pouze 8,4% obyvatel světa.*

Pozorovat lze i **rozdíly v osídlení pasátových a monzunových pobřeží**:

- *na západních pobřežích* sahají nehostinné *pouštní prostory* až k mořskému pobřeží a zpravidla jsou jen velmi *řídce obydlené*;
- *východní monzunová pobřeží* naopak vykazují *velkou hustotu osídlení*.

Analogické dvojice (východní x západní pobřeží):

- Bílý mys (Afrika) x východní pobřeží Číny (oblast Kantonu),
- Kalifornský poloostrov x oblast New Orleansu a Havany,
- pobřeží severního Chile x oblasti Rio de Janeira a Santos,
- jihozápadní Afrika x Natal.

Klimatický faktor při kolonizaci území nepůsobil izolovaně, jeho **vliv se uplatňoval zejména prostřednictvím zemědělské produkce** (i v současnosti je zemědělství hlavně v méně rozvinutých oblastech jedním z hlavních předpokladů trvalého a hustého osídlení území).

Vliv přírodních faktorů na rozmístění obyvatelstva se výrazně odráží i na úrovni menších regionálních útvarů – jako příklad je možné uvést rozdílné koncentrace obyvatelstva v rámci ČR nebo pro názornost v rámci SR (nížiny x kotliny x pohoří).

Tab. 6: Rozmístění obyvatelstva podle klimatických oblastí

Klimatická oblast	Plocha		Obyvatelstvo		Hustota obyv./km ²
	tis. km ²	%	mil.	%	
mírně teplé podnebí se suchou zimou	11 360	8,4	694	27,6	61
mírně teplé podnebí s celoročním rozdělením srážek	8 630	6,5	521	20,7	60
mírně teplé podnebí se suchým létem	2 680	2,0	110	4,4	41
boreální podnebí se suchou zimou	7 300	5,4	145	5,7	20
podnebí rovníkového pralesa	10 890	8,1	199	8,0	18
boreální podnebí s vlhkou zimou	24 400	18,1	364	14,5	15
savanové podnebí	18 560	13,8	268	10,7	14
stepní podnebí	21 210	15,6	168	6,7	8
pouštní podnebí	17 740	13,2	34	1,4	2
tundrové podnebí	12 020	8,9	7	0,3	0,5

Pramen: J. MLÁDEK, 1992

SOCIOEKONOMICKÉ FAKTORY

Velké prostorové koncentrace obyvatelstva se ve světovém měřítku zformovaly také na **základě různých socioekonomických funkcí**. Ty se v některých oblastech v průběhu vývoje několikrát **měnily** a také **vrstvily**. *Typy oblastí koncentrace obyvatelstva:*

- v prvním typu se uplatnil velký **vliv přírodních faktorů** a hlavní aktivitou, která poskytla obživu obyvatelům, bylo **zemědělství** – k těmto oblastem patří koncentrace obyvatel:
 - *podél toku Nilu,*
 - *podél toku Gangy,*
 - *podél toku Pádu aj.,*
 - *severoamerické prairie,*
 - *Východoevropská nížina.*
- druhým typem oblastí jsou koncentrace obyvatelstva ve **vyspělých průmyslových oblastech** světa; příklady:
 - *Porýní,*
 - *Horní Slezsko,*
 - *Apalače,*
 - *Ural,*
 - *jižní a střední Anglie,*
 - *region Ósaky atd.*

- třetím typem koncentrace tvoří některé **pobřežní regiony**, v nichž se vedle *dopravní funkce* (přístavy, překladiště, sklady) rozvinula i *průmyslová odvětví*, jmenovat lze např.:
 - *oblast Hamburku*,
 - *Singapur*,
 - *Hongkong*,
 - *Rio de Janeiro*,
 - *Vancouver* a další.

- v posledním období vzrůstá koncentrace obyvatelstva v některých *přímořských regionech* v souvislosti s rozvojem *cestovního ruchu*, příklady:
 - *Florida*,
 - *středomořské pobřeží Španělska, Francie, Itálie* atd.

- rozsáhlé koncentrace obyvatelstva se formují také v **metropolitních regionech** mnoha států, v nichž se zpravidla spojuje rozsáhlý potenciál *průmyslové aglomerace* s *administrativním významem*, s rozsáhlou *nevýrobní ekonomickou základnou* (školství, věda, výzkum, obchod, doprava, služby aj.); příklady:
 - *okolí Paříže*,
 - *okolí Londýna*,
 - *okolí megalopole Bos-Wash* (Boston – New York – Philadelphia – Baltimore - Washington),
 - *okolí Tokia* atd.

Dopravní poloha

V lokalizačních teoriích se všeobecně přisuzuje **velká váha vlivu dopravních sítí a zařízení na rozmístění socioekonomických aktivit**, což platí i pro rozložení obyvatelstva:

- v počátečních fázích společenského vývoje je vztah mezi dopravou a obyvatelstvem (sídly) *oboustranný*,
- později se při lokalizaci průmyslu a nevýrobních aktivit, a tím potažmo i při formování nového rozložení obyvatelstva, *výrazněji projevuje dopravní faktor*.

Povaha vztahu dopravy a koncentrace obyvatelstva (upraveno podle BERTOLINI, L. *Future of Transport? – Future of Cities!* PROMET, Vol. 11, 1999, No. 2-3, 89-95):

Přijmeme-li jako výchozí premisu, že hlavním důvodem existence měst je jejich schopnost poskytovat příležitosti pro interakci lidí, musíme konstatovat, že:

- **v preindustriálním období vedl stav tehdejších dopravních a komunikačních technologií ke vzniku velmi hustých, kompaktních městských forem**. Dopravní (např. koňské sedlo, plachetnice) a komunikační technologie (např. dostavníková pošta) tehdy vyžadovaly *k překonání vzdálenosti příliš mnoho času*, takže veškeré *nenáhodné lidské interakce vyžadovaly lokaci v rámci docházkové vzdálenosti*. Z toho vyplynula nutnost *fyzické koncentrace míst bydlení, práce a obchodu - kompaktní města umožňovala překonat časovou překážku minimalizací vzdáleností* (GRAHAM, S., MARVIN, S., 1996, s. 114);
- **od průmyslové revoluce nabízejí moderní dopravní a komunikační technologie lidem způsoby interakce na dálku**, a to buď *příležitostně* (díky rychlé dopravě) nebo *stále* (díky telekomunikacím v reálném čase – telefon, internet, e-mail). *Masová doprava a zvláště soukromé automobily* umožnily lidem a zboží stále více „pendlovat“ mezi vzdálenými oblastmi stále větších regionů, což působí proti nutnosti fyzické koncentrace aktivit. *Telekomunikační technologie*, jež umožňují komunikaci v reálném čase (telefon a nyní telematika) učinily krok ještě dále tím, že fyzickou koncentraci lidí – alespoň v principu – učinily zcela zbytečnou. **Telekomunikační technologie umožňují ve skutečnosti zcela radikální alternativní řešení problému překonávání prostorových a časových překážek bránících interakci lidí než nabízí tradiční město, „pomáhají totiž překonat vzdálenost minimalizací časové bariéry“** (GRAHAM, S., MARVIN, S., 1996, s. 117).

Stálá fyzická blízkost už vskutku není mnoha druhy městských aktivit vyžadována, v důsledku čehož se města decentralizují, nejdříve průmysl a následně i bydlení a služby „prchají“ z míst vysoké hustoty (kongesce, vysoké ceny pozemků, omezená flexibilita bydlení atd.). INGRAM, G. K. (1998, s. 1019) uvádí „soustavu empirických zjištění, která se vyznačují nápadně silnou pravidelností napříč zeměmi a městy“. Tato zjištění zahrnují následující:

- populační růst velkých měst nevede ke zvýšení hustoty zalidnění jádrových oblastí, nýbrž podporuje „zhušťování“ méně rozvinutých oblastí a vede k expanzi příměstských oblastí;
- obyvatelstvo metropolit se více decentralizuje v důsledku nárůstu příjmů a zlepšení dopravních příležitostí;
- průmysl je „přitahován“ dálnicemi a speciálními zařízeními jako jsou letiště, avšak nepřitahují ho centrální místa;
- také zaměstnanost ve službách vykazuje významnou tendenci k decentralizaci;
- rozvoj směrem k periférii je ovlivňován nižšími cenami pozemků a nižšími náklady na rozvoj, to vše ve spojitosti se snazší dostupností motorizovanou dopravou.

Nástup telekomunikačních technologií vedl některé autory až k předpovědím ještě radikálnější změny ve vývoji městských forem. Po vzniku centralizovaného a decentralizovaného města byl uvažován zcela „rozptýlený“ a dokonce i „virtuální“ typ. Základem této úvahy je nahrazení fyzické dopravy telekomunikačními technologiemi založenými na takových aktivitách jako je teleworking, teleshopping nebo různé aplikace „electronic cottage principle“.

Navzdory všem tezím o difúzi a dematerializaci města, existují *také znaky vývoje v opačném směru.* U některých druhů lidských aktivit se komunikace „z očí do očí“ jeví jako nenahraditelná, a možná se její hodnota dokonce zvyšuje. ASCHER, F. (1995, s. 74) to nazývá „*paradoxem telekomunikací, jde o to že přidanou hodnotu nelze ve všech případech přenést na dálku, není přenosná telekomunikačními technologiemi*“. Neformální fyzické kontakty „z očí do očí“ hrají důležitou roli ve finančních a obchodních službách, platí to však i v sektorech kultury, volného času a médií (HALL, P., 1996).